

**Особливості управління
сільськогосподарським виробництвом**

**О.В. ГРИНЧАК, канд. техн. наук
О.Х. ДАВЛЕТХАНОВА, канд. екон. наук
Я.Л. МИКОЛАЙЧУК, аспірант**

Досліджено специфічність аграрної галузі, що впливає на особливості управління сільськогосподарським виробництвом.

Кризові явища в галузі сільського господарства породжені сукупністю проблем як загальноекономічного, галузевого, так і організаційно-економічного та фінансового характеру. Їхня гострота має об'єктивний характер, оскільки сільськогосподарське виробництво залежить від природно-кліматичних умов і використання біологічних активів в якості засобів і предметів праці, має сезонний характер і постійно протистоїть монопольним діям заготівельних, переробних, торговельних організацій, постачальників матеріально-технічних ресурсів, відчуває нестачу фінансових ресурсів тощо, що обумовлює специфічність управління ним. Однією із основних умов ефективного розвитку сільського господарства є впровадження та здійснення дієвого, належним чином організованого управління сільськогосподарським виробництвом, що дозволить забезпечити стабільну тенденцію його економічного росту.

Ефективність управління виробництвом залежить від методів, інструментів, що застосовуються, кваліфікації керівних кадрів, технічного забезпечення, кількості та якості інформації, які, в свою чергу, залежать від специфічності галузі.

Питанням організації виробництва та управління підприємством присвячені наукові праці К.В. Воронова, В.І. Гончарова, С.Д. Ільєнкової, А.І. Колосова, А.С. Курочкіна, М.Х. Мескона, Р. Пірса, М. Робінсона, З.П. Румянцевої, С.А. Соколіцина, Н.А. Соломатіна, А.А. Томпсона, А. Файоля, Р.А. Фатхутдінова, Д. Хітгінса та ін. Проблеми управління сільськогосподарським виробництвом висвітлені в працях вітчизняних науковців-економістів: В.Г. Андрійчука, О.Д. Гудзинського, Й.С. Завадського, М.Ф. Кропивка, П.Г. Саблука та ін. Водночас, шляхи організації управління аграрними формуваннями недостатньо досліджені та не мають широкого практичного впровадження в їхню господарську діяльність, що визначає актуальність обраної теми.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичною базою – праці сучасних провідних іноземних і вітчизняних учених-економістів з питань управління сільськогосподарським виробництвом.

Результати досліджень. Сільське господарство – це комплекс технологічно і організаційно взаємозв'язаних галузей, які у своїй сукупності утворюють збалансовану, інтегровану і структурно завершену систему, функціонально-

компонентна структура якої підпорядкована стабільному нарощуванню продовольчої продукції землеробства і тваринництва. Кожна галузь сільськогосподарського виробництва є сукупністю підприємств, що виробляють певні види однорідної продукції чи надають послуги, які задовольняють певні потреби населення у продуктах харчування, а промисловості – в сировині [1].

Сільськогосподарське виробництво – вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі.

До сільськогосподарського виробництва відносяться вирощування продукції рослинництва, тваринництва, включаючи обробіток землі, розведення худоби і догляд за нею, садівництво, лісове господарство, первинна переробка продуктів сільського господарства землекористувачем тощо [2].

Специфічність аграрної галузі визначає особливість завдань управління сільськогосподарським виробництвом, що, в свою чергу, передбачає своєрідність принципів, функцій та методів управління (рис. 1).

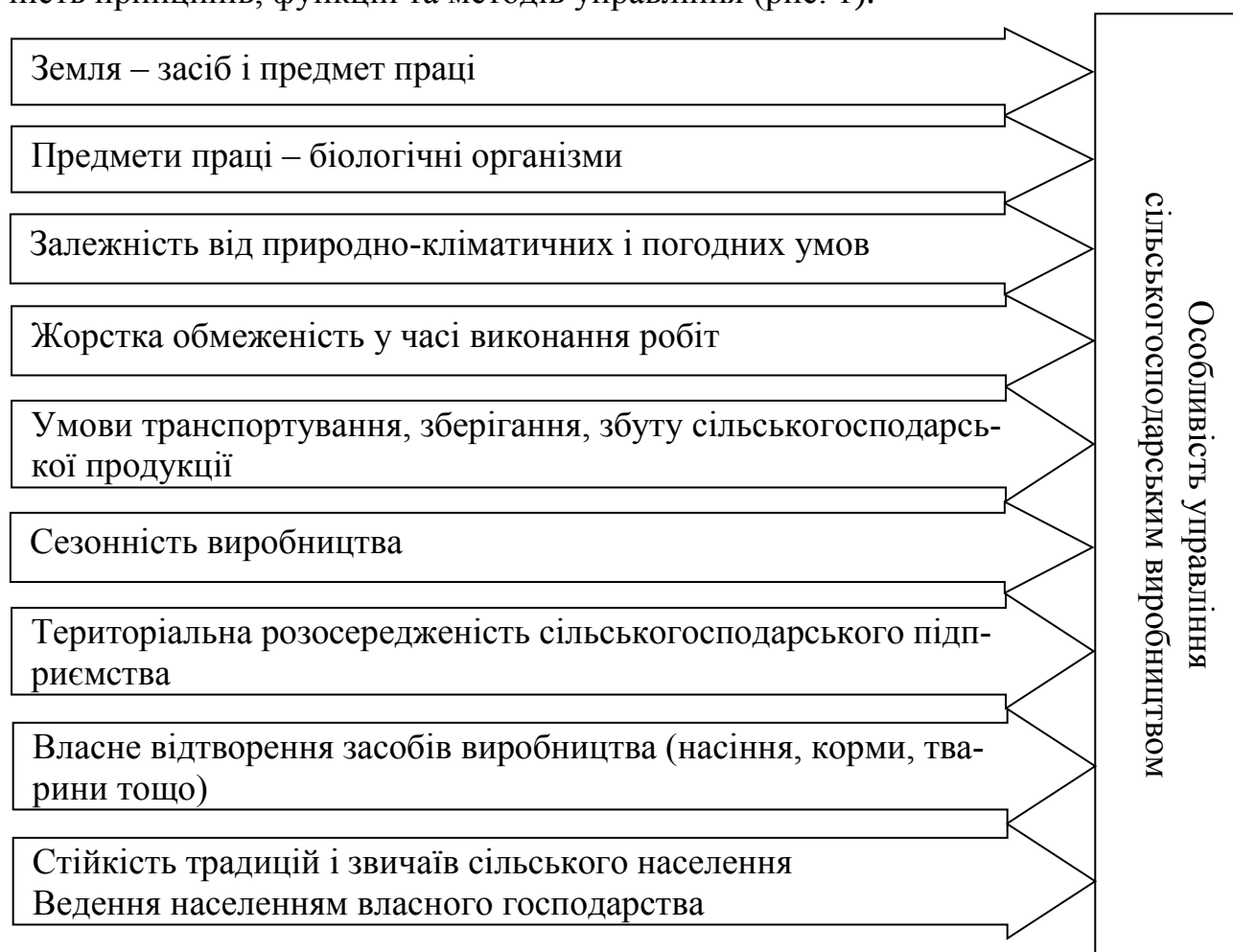

Рис. 1. Специфічність аграрної галузі, що впливає на особливість управління сільськогосподарським підприємством

Першорядна особливість сільськогосподарського виробництва – земля – головний засіб виробництва (табл. 1), що є не відтворюваним фактором і обумовлює обмеженість земельних ресурсів взагалі й залежність його властивостей

від комплексу природно-кліматичних умов.

1. Специфіка землі як засобу виробництва, що впливає на особливості управління сільськогосподарським виробництвом

Властивість	Специфічні завдання управління	Напрямок
Не відтворюваність, обмеженість	Інтенсивне та ефективне використання освоєних земель	Операційний менеджмент
Родючість	Земля – предмет праці	Виробничий менеджмент
Універсальність	Оптимізація виділення ведучої галузі господарства, рівня спеціалізації	Стратегічний менеджмент
Власність	Різні умови господарювання	Управління

При абсолютній обмеженості загальної земельної площі розміри сільськогосподарських угідь обмежені відносно оскільки через зростання технічної оснащеності, розширення меліорації, електрифікації сільського господарства, розвитку виробничих сил з'являється можливість перетворення землі у сільськогосподарські угіддя. Проте, такі можливості неможна перебільшувати, тим більше, що разом із розвитком індустрії відбувається зворотний процес – вилучення землі зі сільськогосподарських угідь. Отже, задоволення зростаючих потреб у сільськогосподарській продукції можливе шляхом інтенсивного й ефективного використання вже освоєних земель, що повинно знаходити своє відображення при управлінні сільськогосподарським підприємством.

Характеристикою споживацької вартості землі як засобу виробництва є її родючість – здатність відтворювати рослинні продукти та створювати умови для розвитку тваринництва, яка первісно формується в ході природних процесів, що відбуваються у природі. Після залучення землі у господарський оборот родючість відтворюється і поліпшується штучно шляхом внесення добрив, удосконалення технічних засобів і технологій обробки. Отже, однією із задач управління сільськогосподарським виробництвом є організація ефективного використання земельних угідь. Разом з цим витікає ще одна специфічність землі – поряд із засобом праці вона є і предметом праці, а її виробничі властивості – результат трудової діяльності, що оцінюється з врахуванням виробничих витрат. У такому разі проблема експлуатації землі як фактора виробництва значно складніше ніж використання машин і обладнання. Зміни родючості землі також важливо враховувати у зв'язку із її універсальністю, як засобу виробництва (можливістю виробляти на одному і тому самому місці різні культури) через сівозмінну. Тобто, ефективність використання землі знаходиться у прямій залежності від правильності виділення ведучої галузі господарства і рівня спеціалізації землеробства. Правильному формуванню виробничої структури сільськогосподарських підприємств в такому разі сприяє економічна оцінка землі та земельний кадастр, що враховує ефект землі різного типу.

Ще однією властивістю землі, що визначає особливості управління сільськогосподарським підприємством, є характер власності на землю та характер аграрних відносин, які створюють різні умови для використання і поліпшення

землі як фактору виробництва.

Специфічністю сільського господарства, пов'язаною із землею, що впливає на управління сільськогосподарським підприємством, є його територіальна протяжність, розпорошеність виробництва. Це зумовлює побудову організаційної структури управління за територіально-виробничим принципом. При виконанні робіт техніка та працівники розосереджені по території господарства і виробничих підрозділів, які віддалені на кілька, а то й десятки кілометрів, що ускладнює управління як виробничими підрозділами в цілому, так і управління виробництвом в їхніх межах. До того ж перешкодою збору та переробки управлінської інформації при цьому є сучасні умови зв'язку у сільській місцевості. Це посилює значення використання технічних засобів управління, ефективності диспетчерських служб.

Використання біологічних функцій рослин і тварин при виробництві сільськогосподарської продукції потребує строгого виконання усіх необхідних робіт відповідно технологічних карт у чітко визначений час з врахуванням ймовірного фактору – погодних умов, зміни якого складно передбачити. Це, в свою чергу, потребує специфічних методів і способів прогнозування через складність планування циклів робіт, строків їх виконання та визначає специфічність функції регулювання при виробництві продукції. Необхідність строгого дотримання встановлених агротехнічних норм часу, графіку робіт з врахуванням погодних умов також жорстко обмежує виконання робіт у часі, що потребує чіткої узгодженої роботи усіх підрозділів підприємства. Цього також вимагає специфічність умов зберігання, транспортування, збуту сільськогосподарської продукції (табл. 2).

2. Особливості управління сільськогосподарським виробництвом, пов'язані із специфічністю галузі

Властивість	Специфічні завдання управління	Напрямок
Біологічні активи Залежність від природно-кліматичних умов	Строге дотримання технологій вирощування/утримання	Виробничий менеджмент Оперативне управління
Залежність від погодних умов	Прогнозування ймовірнісних процесів Щоденна розробка та корегування виробничо-оперативних планів Диспетчування	Оперативне управління
Жорстка обмеженість виконання робіт у часі	Планування ресурсного забезпечення Визначення конкретних строків і прийомів виконання робіт Узгодження виконуваних робіт Строгий контроль за виконанням робіт	Оперативне управління
Умови зберігання, транспортування, збуту продукції	Строге узгодження виконуваних робіт і операцій	Оперативне управління
Сезонність	Вирівнювання напруженості виробництва протягом року	Виробничий менеджмент

	Планування витрат на виробництво Облік і розподіл витрат Оплата і мотивація праці Застосування колективних матеріальних інтересів	Управління персоналом
Власне відтворення засобів виробництва	Прогнозування ймовірнісних процесів Планування резервних, страхових фондів	Виробничий менеджмент

Разом з цим постає проблема необхідності більшої самостійності керівників виробничих підрозділів сільськогосподарських підприємств у порівнянні з керівниками середньої ланки промислових підприємств. Керівники і спеціалісти бригад, ферм, відділків повинні мати можливість оперативно розв'язувати задачі управління персоналом, регулювання виробництвом, визначення конкретних строків і прийомів виконання тих чи інших робіт.

Із залежністю сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов і специфікою землі як засобу виробництва пов'язаний також розрив між часом виробництва і робочим періодом (сезонність – економічні процеси, пов'язані зі зміною пори року), що посилює нерівномірність використання засобів виробництва і трудових ресурсів в різні періоди року. Тобто, постає проблема управління – вирівнювання напруженості сільськогосподарського виробництва протягом року.

До того ж сезонність зумовлює специфічність планування витрат на виробництво сільськогосподарської продукції (особливо продукції рослинництва), оскільки сільськогосподарський рік охоплює періоди двох календарних років. Це також визначає специфічність визначення собівартості (витрати конкретного календарного року розподіляються між продукцією цього ж і майбутнього років), що обумовлює необхідність її розрахунку не лише за видами продукції, а й за видами робіт.

Отримання продукції через великий період часу, протягом якого завжди витрачається праця, породжує проблеми її оплати та матеріального стимулювання, а також їх ув'язки з кінцевими результатами роботи. Вихід продукції можливо врахувати лише для всього колективу підрозділу, ферми, бригади тощо. Тому зв'язок оплати праці з кінцевими результатами можна забезпечити лише для колективу в цілому, що потребує застосування специфічних методів управління, які враховують колективні матеріальні інтереси.

Особливість управління сільськогосподарським виробництвом породжена також необхідністю поряд із виконанням плану виробництва і реалізації продукції з метою отримання прибутку створювати необхідні натуральні запаси для наступного циклу виробництва (заготівля насіння, кормів, оборот стада тощо). Оскільки результати роботи сільськогосподарських підприємств значно залежать від природно-кліматичних і погодних умов великого значення набуває створення резервів, страхових фондів на випадок непередбачених обставин, з метою зменшення впливу погодних умов на ритм виробництва.

Специфікою сільського господарства, яку неможна не враховувати при

управлінні сільськогосподарським підприємством, є різниця між містом і селом: стійкість традицій і звичаїв сільського населення, ведення селянами власного господарства.

Висновок. Управління сільськогосподарським виробництвом передбачає розв'язання специфічних завдань, обумовлених особливостями галузі. Найбільш специфічним напрямом є оперативне управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванух Р. А. Аграрна економіка і ринок / Р. А. Іванух, С. Л. Дусановський, Є. М. Білан. – Тернопіль : "Збруч", 2003. – 305 с.
2. Конвенція Міжнародної організації праці N129 1969 року про інспекцію праці в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Женева, 1969 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=993_114. – (Офіційний переклад).
3. Королев Ю. Б. Менеджмент в АПК / Ю. Б. Королев, В. Д. Коротнев, Г. Н. Кочетова и др. – М. : КолосС, 2007. – 424 с.
4. Польський Б. М. Основи сільського господарства / Б. М. Польський, Стеблянюк М. І., Р. Д. Чмир, В. С. Яворський В. С. – К. : Вища школа, 1991. – 296 с.

Управление сельскохозяйственным производством предусматривает решение специфических задач, обусловленных особенностями отрасли. Наиболее специфическим направлением является оперативное управление.

Ключевые слова: сельское хозяйство, управление, особенности.

The agricultural production management means a solution to specific problems caused by peculiarities of the branch. The operational management is the most specific.

Keywords: agriculture, management, specific.